

Yuridik ixtilof (kolliziya) va yuridik konflikt: bartaraf etish usullari.

Nosirova Marjona Negmat qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Elektron pochta : nosirovamarjona@gmail.com

Tel : +998 (77) 074-36-77

Annotatsiya: mazkur maqola orqali muallif yuridik ixtilof va yuridik konflikt tushunchalari orasidagi farqlarni tahlil qilgan. Qolaversa, mazkur maqolada yuridik kolliziya va yuridik konfliktni bartaraf etish usullari milliy huquq va xorijiy davlatlar huquqi bo'yicha qiyosiy tahlillarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: yuridik kolliziya, yuridik konflikt, yuridik konfliktologiya, kollizion huquq, kollizion normalar, kolliziyalar profilaktikasi, subyektiv va obyektiv sabablar.

Правовой конфликт (коллизия) и правовой конфликт: способы устранения.

Аннотация: посредством данной статьи автор проанализировал различия понятий правового конфликта и юридического конфликта. Кроме того, в данной статье проводится сравнительный анализ национального законодательства и права зарубежных стран о способах разрешения юридических конфликтов и юридических конфликтов.

Ключевые слова: правовой конфликт, правовой конфликт, правовая конфликтология, коллизионное право, коллизионные нормы, предотвращение конфликта, субъективные и объективные причины.

Legal conflict (collision) and legal conflict: methods of elimination.

Abstract: through this article, the author analyzed the differences between the concepts of legal conflict and legal conflict. In addition, this article includes comparative analyzes of legal conflict and legal conflict resolution methods on national law and the law of foreign countries.

Key words: legal conflict, legal conflict, legal conflictology, conflict law, conflict norms, conflict prevention, subjective and objective reasons.

Mamlakatimizda huquqiy konfliktologiya sifatida yangi ilmiy yo'nalish e'tirof etilmoqda. Mazkur yo'nalish huquqiy ziddiyatni har qanday huquqiy vositachilik sifatida tushunishga asoslanadi. O'ziga xos elementlari bilan yuridik ixtilof va yuridik konfliktni bir-biridan farqlash mumkin.

Yuridik ziddiyatlar o'z yechimini topmay qolayotgan muammolar hamda kamchiliklarning ko'lami "yuridik kolliziy" va "yuridik konflikt" kategoriyalari ma'no-mazmunini ilmiy tahlil etish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Boz ustiga qonunchilik hujjatlariga "kollizion normalar", "kelishmovchiliklarni bartaraf etish protseduralari" kabi huquqiy institutlarning paydo bo'layotganligi ham mazkur voqeliklar xususida ilmiy tadqiqotlar olib boorish lozimligini dolzarb qilib qo'ymoqda.

Yuridik adabiyotda esa, huquqning alohida tarmog'i – *kollizion huquq* vujudga kelayotganligi haqida nazariy mulohazalar bildirilmoqda. Bu hol mazkur huquq tarmog'ida asosiy, sistema hosil qiluvchi ahamiyatga molik bo'lgan tushunchalar: yuridik ixtilof va yuridik nizoning mazmuni hamda ta'rifini aniqlash masalasini kun tartibiga qo'ymoqda.

Yuridik ensiklopedik lug'atda tavsif berilishicha, kollizion normalar (fransuzcha "conflits de lois", inglizcha "conflits of laws" so'zlaridan olingan bo'lib nizo, to'qnashuv degan ma'noni anglatadi) xalqaro xususiy huquq sohasida uchraydigan bir necha normalar bo'lib, ular ma'lum bir masalani tartibga solish jarayonida to'qnashadi¹.

Professor Yu.A. Tixomirovning fikriga ko'ra, yuridik ixtilof (kolliziya)

¹ Российская юридическая энциклопедия. Глав. ред. А.Я. Сухарев. – М., 1999. – 437–438-betlar.

deganda, amaldagi huquqiy hujjatlar bilan huquqiy tartibot va talablar, ularni o'zgartirish, e'tirof etish yoki rad etish bo'yicha harakatlar o'rtasidagi qaramaqarshilik (ziddiyat) tushuniladi. Yuridik nizo (konflikt) esa, siyosiy, ijtimoiy kuchlar bilan davlat, jamoat tuzilmalari o'rtasidagi g'ayri konstitutsiyaviy qarama-qarshi kurashdir².

Xo'sh, yuridik kolliziya va yuridik konflikt tushunchalarini bir-biridan farqlash uchun ularning muhim elementlarini sanab o'tish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Yuridik kolliziyaning asosiy belgilarini quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- 1) ular o'ziga xos qarama-qarshiliklari bilan ijtimoiy rivojlanish jarayonlari tufayli yuzaga keladi;
- 2) ular rasmiy xarakterga ega;
- 3) ular turli huquqiy hujjatlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar, bir xil ijtimoiy munosabatlar shakllari oqibatida ifodalanadi;
- 5) ular sub'ektlarning o'z huquqlarini amalga oshirish jarayonida muayyan qiyinchiliklar va mas'uliyatni keltirib chiqaradi.

Yuridik konflikt esa siyosiy, ijtimoiy kuchlar va davlat, jamoat tuzilmalari o'rtasidagi konstitutsiyaga zid qarama-qarshilik.

Yuridik konflikt dinamikasini ko'rib chiqadigan bo'lsak:

- a) kelishmovchilik – manfaatlar tafovuti va davlat organlari, mansabdor shaxslar, tadbirkorlar va boshqalarning fikrlari, huquqiy faktlar, normalar va hujjatlarga baho berish to'g'risida;
- b) ziddiyatli vaziyat – yoki huquqiy nizolarning paydo bo'lishi va rivojlanishi davri;

² Теория государства и права / Под ред. проф. В.К. Бабаева. – М., 2006. – 503–504-бетлар.

c) konfliktli vaziyat – davlat va oʻrtasidagi ochiq qarama-qarshilik davri boshqa tuzilmalar, ijtimoiy kuchlar;

d) qonunni buzish – chekinish asmiy organlar tomonidan belgilangan va qayd etilgan qonunlar va boshqa huquqiy hujjatlar normalaridan;

e) huquq sub'ektlari harakatlarining izchil va oʻzaro amalga oshiriladigan normativ tarzda belgilangan tartibi

f) nizo - ish yuritish tartibi, vakolatli organ tomonidan belgilangan tartibda kelishmovchiliklar va qarama-qarshiliklar mavjud boʻlgan ish boʻyicha;

g) buzilgan huquqiy davlatni tiklash boʻyicha qarorlar va harakatlar yoki uni oʻzgartirish.

Huquqiy toʻqnashuvlar va nizolar koʻrinishlarining turli shakllari mavjud va ulardavlat va jamiyat hayotining barcha sohalarda paydo boʻladi. Huquqning har bir sohasi umumiy va maxsus tartiblar yordamida ularning tartibini tartibga soladi

Yuridik kolliziyalar qonun normalari oʻrtasida, meʼyoriy-huquqiy hujjatlar oʻrtasida, shu jumladan, ular doirasidava qonunchilik tizimining bir xil tarkibiy qismlari qonunlar va qoidalar oʻrtasida, davlat sub'ektlari, davlat organlari va mansabdor shaxslarning alohida vakolatlari, bir xil huquqiy normalarni amalga oshirishda, shu jumladan huquqni qoʻllash hujjatlari oʻrtasida, talqin qilish harakatlari oʻrtasid, huquqiy tartib-qoidalar oʻrtasida; milliy va xalqaro huquq oʻrtasida yuzaga kelishi mumkin..

Yuridik kolliziyalar ziddiyatli qonun oʻrniga yangi qonun qabul qilish yoʻli bilan, ziddiyatli aktlardan birini bekor qilish, oʻzgarishlar qilish yoki amaldagi aktlarga tushuntirishlar, qonun ijodkorligi ham, huquqni muhofaza qiluvchi organlar ham amal qilishi shart boʻlgan huquqiy ustuvorliklarni belgilovchi qonunlar ziddiyati qoidalari va tamoyillarini ishlab chiqish, ziddiyatli vaziyatlarda

nizolarni ko'rib chiqishning sud tartibi, konstitutsiyaviy adolat, arbitraj, arbitraj va boshqalar, profilaktika choralar orqali hal etiladi.

Ayni vaqtda, ijtimoiy hayotdagi nizolarni hal etish va yuridik amaliyotdagi ziddiyatlar, kamchiliklar, nomutanosibliklarni hal etish asnosida yangi ilmiy yo'nalish – yuridik konfliktologiya shakllanmoqda. Uning asosida yuridik konflikt(nizo)ning huquqiy belgilanishi, huquqiy shaklga ega bo'lishi yotadi. Bunda har qanday nizoga xos elementlar (ishtirokchilar, motiv-maqсад, sabab, obyekt, jarayon va hokazolar) mavjud bo'ladi. Yuridik konfliktda nizo (bahs) tomonlarning huquqiy munosabati bilan bog'liq, bunda subyektlar va ular xatti-harakatining motiv-maqсадlari, obyektlari huquqiy xususiyatlarga, nizoning o'zi esa, yuridik oqibatlariga ega bo'ladi.

Davlat va huquq umumiy nazariyasi bo'yicha akademik kurs mualliflari talqiniga binoan, yuridik ixtilof deganda, ayni bir yoki o'xshash ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar o'rtasidagi nomutanosiblik yoki qarama-qarshilik, shuningdek huquqni qo'llash bilan mutasaddi davlat organlari va mansabdor shaxslar tomonidan o'z vakolatlarini amalga oshirish jarayonida kelib chiquvchi qarama-qarshiliklar tushuniladi.

Rossiya Federatsiyasi qonunchilik tajribasiga qaraydigan bo'lsak yuridik kolliziya va yuridik konfliktni bartaraf etishda umumiy yechimlar berilgan. Masalan, yuridik kolliziya va konflikt odatda quyidagi 4 ta yechimlar bilan birga keladi:

a) buzilishlarni bartaraf etish, qonuniylik va aybdorlarni javobgarlikka tortish

javobgarlik turlari;

b) huquq subyektlarining oldingi huquqiy maqomini qayta tiklash ;

- d) qonunchilikdagi o'zgarishlar rejimlar, tuzilmalar va boshqalar;
- c) yangi huquqiy davlat va huquq sub'ektlari maqomining o'rnatilishi³.

Milliy qonunchiligimizda esa SH.A.Saydullayev esa qonunchilikdagi kolliziyalarni bartaraf etishning quyidagi usullarini ko'rsatib o'tadi:

- ziddiyatli hujjatlar o'rniga yangi normativ-huquqiy hujjatni qabul qilish;
- ziddiyatli normativ-huquqiy hujjatlardan bittasini bekor qilish;
- joriy hujjatga o'zgartirish va aniqlik kiritish; kollizion norma va tamoyillarni ishlab chiqish;
- kollizion holatlarda yuzaga keladigan bahslarni sud tartibida ko'rib chiqish (Konstitutsiyaviy sud, Oliy sud);
- huquq normalari o'rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf etish maqsadida mazkur normalarni sharhlash;
- huquq normalarini uyg'unlashtirish va qonunchilikni tizimlashtirish va boshqalar⁴.

Davr talablaridan kelib chiqqan holda yuridik normalarning kattagina qismini tuzatish, yangi hayotiy voqeliklarga muvofiqlashtirish, xalqaro standartlarga moslashtirish, samaradorligini oshirish, batartiblashtirish lozimligi ayondir. Bundan tashqari, qonunchilikning umumiy tizimida turli darajadagi va har xil ahamiyatli, turli yuridik kuchga hamda ijtimoiy yo'nalishga ega bo'lgan hujjatlar amal qiladi, shuningdek **unifikatsiya** (bir xillashtirish) va **differentsiatsiya** (turkumlashtirish), birlashtirish va alohidalash jarayonlari kechmoqda, vertikal va gorizontaal aloqa va tendensiyalar birikib ketishi yuz bermoqda. Shu nuqtayi nazardan xulosa qilganda, qonunchilik jo'shqin, tig'iz

³ Алексеев С. С. Теория права. М., 1995. С. 36.

⁴ SH.A.Saydullayev. Davlat va huquq nazariyasi: darslik. - Toshkent: TDYU, 2021.

rivojlanuvchi, ayni vaqtda, ziddiyatli va asimmetrik (nomutanosib) tizim sifatida namoyon bo'lishi ham mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, yuridik kolliziya yuridik konfliktologiyaning tarkibiy qismi deyish maqsadga muvofiq. Ya'ni, yuridik konfliktologiyani fan yoki ilmiy yo'nalish sifatida rivojlantirish lozim. U, shubhasiz, jamiyatda huquqiy barqarorlikni, huquqiy tartibotni mustahkamlashga, huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishga yetarlicha hissa qo'sha oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. SH.A.Saydullayev. Davlat va huquq nazariyasi: darslik. - Toshkent: TDYU, 2021.
2. Российская юридическая энциклопедия. Глав. ред. А.Я. Сухарев. – М., 1999. – 437–438-betlar.
3. Теория государства и права / Под ред. проф. В.К. Бабаева. – М., 2006. – 503–504-betlar.
4. Алексеев С. С. Теория права. М., 1995. С. 36.
5. <https://library.samdu.uz/>
6. <https://cyberleninka.ru>